

O'ZBEKISTONDA TURIZM FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Xalqaro ilmiy-amaliy
konferensiya

2025-yil 20-may

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI DIN ISHLARI BO‘YICHA
QO‘MITASI**
O‘ZBEKISTON XALQARO ISLOM SHUNOSLIK AKADEMIYASI

**“O‘ZBEKISTONDA TURIZM FAOLIYATINI
RAQAMLASHTIRISHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI VA
SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI”**

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

Материалы международной научно-практической
конференции на тему:

**“ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ
ЭФФЕКТИВНОСТИ ЦИФРОВИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ”**

International scientific and practical conference on the topic
**“MAIN DIRECTIONS OF DIGITALIZATION OF TOURISM
ACTIVITY IN UZBEKISTAN AND WAYS TO INCREASE ITS
EFFICIENCY”**

2025-yil 20-may

Toshkent – 2025

“O‘zbekistonda turizm faoliyatini raqamlashtirishning asosiy yo‘nalishlari va samaradorligini oshirish yo‘llari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – T.: O‘zXIA, 2025. – 478 b.

O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi “Islom iqtisodiyoti va moliyasi, ziyorat turizmi” kafedrası tomonidan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son va 2023-yil 11-sentabrda “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-son farmonlari hamda Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 27-dekabrda 490-sonli buyrug‘ining 1-ilovasiga binoan 2025-yilda xalqaro miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasining 236-bandida belgilangan vazifalar ijrosini ta‘minlash maqsadida **“O‘zbekistonda turizm faoliyatini raqamlashtirishning asosiy yo‘nalishlari va samaradorligini oshirish yo‘llari”** mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya o‘tkazildi. Ushbu konferensiya ishi jarayonida “Turizm sohasini raqamlashtirish va turistik xizmatlarni yagona platformaga birlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 7-dekabrda 820-son Qarori ijrosini ta‘minlashga oid tadqiqotlar, xususan, O‘zbekistonda turistik faoliyatni raqamlashtirishning iqtisodiy-ijtimoiy ahamiyati va muammolari, raqamli transformatsiya sharoitida turizmning rivojlanish istiqbollari, turistik obyektlarda xizmat ko‘rsatish madaniyatini oshirishning innovatsion yondashuvlari, shuningdek, turizm industriyasiga 3D, VR, AR texnologiyalarini tatbiq etishda xorij tajribasiga bag‘ishlangan ilmiy ma‘ruzalar muhokama qilindi va mazkur sohani barqaror rivojlantirishga yo‘naltirilgan tizimli ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Konferensiya materiallari to‘plamida mamlakatimiz va xorijiy ning iqtisodchi olimlari, tajribali amaliyotchilar, oliy ta‘lim muassasalari professor-o‘qituvchilari, ilmiy-tadqiqot institutlari va markazlarining yetakchi ilmiy xodimlari, doktorant, magistrant va mustaqil tadqiqotchilarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Anjuman O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Innovatsion rivojlanish agentligining ilmiy-tadqiqot ishlariga davlat buyurtmasi asosida bajarilayotgan ILM-202405160857 – “Buxoro ziyoratgohlarining elektron 3D modelini yaratish” mavzusidagi innovatsion loyihasi doirasida tashkil etildi.

Mas’ul muharrir:

akademik, i.f.d., prof. N.Tuxliyev

Tahrir hay’ati:

i.f.d., prof. O.T.Astanakulov, i.f.d., prof. R.V.Abdullayev, i.f.d., prof. A.A.Isadjanov,

i.f.n., i.f.n., dots. G.P.G‘ulomova, i.f.n., dots. Z.R.Sodikov,

i.f.n., dots. A.A.Xudoyarov, PhD S.I.Mamurov, U.P.Jiyanov, K.A.Jahongirov,

M.X.Soxibova, M.M.Kurbanova

Taqrizchilar:

i.f.n., dots. A.A.Abdirashidov

PhD, dots. S.Z.Abrorov

Konferensiya materiallari to‘plami O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi O‘quv va ilmiy-uslubiy kengashida muhokama etilgan (2025-yil 4-iyundagi 9-sonli bayonnoma).

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma‘ruza maqolalarning mazmuni, ulardagi statistik ma‘lumotlar va me‘yoriy hujjatlar, sanalarning to‘g‘riligiga hamda tanqidiy fikr-mulohazalarga mualliflarning o‘zlari shaxsan mas’uldirlar.

8. Nurmatova D. (2023). “Elektron to‘lov tizimlarining turizm xizmatlariga ta’siri”. // “Axborot texnologiyalari va iqtisodiyot” jurnali, №3, 17–21-betlar.

9. Matkarimov B. (2023). “Hududiy turizm infratuzilmasida raqamlashtirishning ahamiyati”. // “Hududiy rivojlanish masalalari” ilmiy jurnali, №4, 38–44-betlar.

10. Tursunova D. (2022). “Raqamli xizmatlar orqali turistik brendni shakllantirish”. // “Marketing va servis” jurnali, №1, 11–16-betlar.

11. UNDP Uzbekistan (2023). “Digital Tourism Development in Uzbekistan: Assessment Report”. <https://www.undp.org/uzbekistan>

Nazira AZIZOVA,
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti dotsenti, i.f.n.
Shohnova FARXODOVA,
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti o‘qituvchisi

ADABIY TURIZMNI RIVOJLANISHI: O‘ZBEK MILLIY MODEL VA XORIJ TAJRIBASI

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy tematik turizm tarkibida adabiy turizmning paydo bo‘lishining jihatlarini aniqlash bilan bog‘liq bir qator masalalar ko‘rib chiqiladi. Sayohat paytida odam yangi bilimlarni olishga intiladi, ular yozma yozuvsiz yo‘qoladi va unutiladi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, tematik turizm taqdim etilayotgan ob’ektlarning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash va yaxshilash orqali mashhur va kam ma’lum bo‘lgan ko‘rgazma ob’ektlariga yangicha qarash imkonini beradi, chunki tematik turlar bozori juda keng va inson manfaatlari doirasi keng va xilma-xildir. Destinatsiyaning madaniy o‘ziga xosligini mavzuli taqdimoti, sayyohning madaniyati va tashrif buyurilgan joyning notanish madaniyati o‘rtasidagi madaniy aloqaga aylanishi mumkin, bu unga tashrif buyurilgan joylarning madaniy xususiyatlarini izohlashni osonlashtiradi.

Kalit so‘zlar: madaniy-ma’rifiy turizm, tematik turizm, adabiy sayohat, madaniy meros, tarixiy joylar, yozuvchi-memorial muzeylar.

Abstract. The article considers a number of issues related to the identification of aspects of the emergence of literary tourism in the framework of modern thematic tourism. During travel, a person seeks to acquire new knowledge, which without written records is lost and forgotten. The relevance of the topic is that thematic tourism allows you to take a fresh look at popular and little-known exhibition objects by identifying and improving the specific features of the presented objects, since the market for thematic tours is very wide, and the range of human interests is wide and diverse. Thematic presentation of the cultural identity of a destination can become a cultural link between the tourist’s culture and the unfamiliar culture of the visited place, which makes it easier for him to interpret the cultural characteristics of the places visited.

Keywords: cultural and educational tourism, thematic tourism, literary travel, cultural heritage, historical sites, writer-memorial museums.

O'zbekiston o'zining boy adabiy merosi bilan mashhur mamlakat sifatida adabiy turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Adabiy-memorial muzeylar jahon va milliy adabiyotning eng sara namoyandalarining hayoti va ijodi haqida so'zlab beradi, ma'naviy meros estafetasini keyingi avlodlarga yetkazadi. Lutfiy, Alisher Navoiy, Bobur, Shayboniy-xon, Ubaydulloh-xon, Mashrab, Ogahiy, Muqimiy, Munis Xorazmiy, Nodira, Furqat, Uvaysiy va boshqalar o'zbek adabiyotining namoyandalaridir. Adabiy turizm tematik turizmning kichik turlaridan biridir. So'nggi paytlarda mavzuli turizm tobora dolzarb bo'lib bormoqda, bu birinchi navbatda turizm mahsulotlari va xizmatlarini diversifikatsiya qilish bilan bog'liq. Ichki va kirish turizmini diversifikatsiya qilish zarurati so'nggi oylardagi inqiroz tufayli bozordagi global o'zgarishlar bilan bog'liq. Ichki oqimlarning mumkin bo'lgan o'sishi va rivojlanish istiqbollari sayyohlar va sayohatchilar uchun xizmatlarning yangi shakllari, texnologiyalari va mazmunini izlashni talab qiladi.

Tematik turizmning paydo bo'lishining sabablari xalqaro turizmda hozirgi bosqichda sodir bo'layotgan jarayonlarda yotadi. Turizm bozorida raqobatning kuchayishi turizm mahsulotlarining diversifikatsiya qilinishiga va turizmning yangi turlari, jumladan tematik turizmning paydo bo'lishiga olib keldi. Prognozlarga ko'ra, turizmning ushbu turi eng mashhurlaridan biriga aylanmoqda. Xalqaro turizm nazariyasida tematik turizmning rasmiy ta'rifi mavjud emas. Xorijiy mualliflarning turizmga oid asarlarida u maxsus qiziqish turizmi ("special interest tourism"), shuningdek, mavzuli turizm ("tematik turizm") nomlari ostida uchraydi. Oxirgi kontseptsiyani Yevropa Komissiyasining "Yevropa Ittifoqida turizmni barqaror rivojlantirish vositasi sifatida transmilliy tematik turizm mahsulotlarini ilgari surish" dasturida topish mumkin. Shunday qilib, tematik turizmni asosiy maqsadi yagona, yuqori darajada ixtisoslashgan mavzu bilan bog'liq joylarga tashrif buyurish bo'lgan turizm turi sifatida ta'riflash mumkin. Ushbu turdagi turizmning asosiy motivlarini quyidagilar deb atash mumkin: o'yin-kulgi, dam olish, hamfikrlar orasida, har bir turist o'zi yoqtirgan narsa bilan shug'ullanish imkoniyati (hobbi sayohatlar). Turizmning ushbu turi, iste'molchilari turning yo'nalishi va mavzusiga qarab, juda keng odamlardir: bolalardan tortib o'rta yoshdagi (hatto ba'zan qariyalar)gacha.

Tematik turizmning o'ziga xos xususiyati – tanishish doirasida, turistning idrokini maqsadning o'ziga xos xususiyatlariga qaratish, uning tarixi va madaniyatining bir jihatini bilan, diqqatga sazovor joylarga qiziqitirish va madaniy fonga muvofiq talqin qilish qobiliyatidir. Maqolaning kontseptual asosi shundaki, destinatsiyaning madaniy o'ziga xosligini tematik tasvirlash, sayyoh madaniyati va tashrif buyurgan joyning notanish madaniyati o'rtasidagi madaniy aloqaga aylanishi mumkin. Destinatsiyaning madaniy komponentini, tematik yondashuv yordamida taqdim etish sayyohlar va bir kunlik sayohatchilarga tashrif buyurilgan joylarning madaniy xususiyatlarini talqin qilishni osonlashtirishga imkon beradi. Misol uchun, badiiy kitoblarni o'qish nafaqat syujet bilan bog'liq joylar haqidagi mavjud tushunchalaringizni boyitadi, balki mamlakatni madaniy an'analari va qadriyatlari prizmasidan idrok etish uchun ham yaxshi asos bo'ladi.

Tematik (adabiy) turizm yangi namoyish ob'ektlarini aktsent, urg'u usuli sifatida. Tematik turizm taqdim etilayotgan ob'ektlarning o'ziga xos xususiyatlarini

aniqlash va yaxshilash orqali mashhur va kam ma'lum bo'lgan namoyish ob'ektlariga yangicha qarash imkonini beradi. Har qanday sohada boshlang'ich bilimga ega bo'lgan turist, tayyor bo'lmagan turistga qaraganda, yangi ma'lumotlarni idrok etish uchun undan ko'proq foydalana oladi.

Tematik (adabiy) turizm takroriy tashriflarni rag'batlantirish usuli sifatida. Tematik turizmning muhim afzalligi - turistik mahsulotlarning xilma-xilligi tufayli manzilga takroriy sayohatlarni rag'batlantirish, shuningdek, o'z-o'zidan sayyohlar uchun yetarlicha joziba yaratmaydigan, "ikkinchi" va "uchinchi" rejadagi madaniy diqqatga sazovor joylarni tematik madaniy yo'nalishga birlashtirish orqali turistik tashriflar hududini kengaytirish.

Tematik turizm uchun eng muhim xususiyatlar taklif etilayotgan turning maqsadi va ob'ekti, shuning uchun bunday tashkil etilgan turistik sayohatning haqiqiy dasturida maqsad va ob'ekt bir-biridan ajralmas va ko'p hollarda ma'lum bir marshrut nomi bilan qo'shiladi va birlashtiriladi. Tematik turlar bozori juda keng, chunki inson manfaatlari doirasi keng va xilma-xildir. Biroq, turli mamlakatlardan kelgan sayyohlar orasida mashhur bo'lgan tematik turlarning bir nechta yo'nalishlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

- istirohat bog'lariga tashrif buyurish;
- anomal joylarga, qabristonlarga, ofat joylariga tashrif buyurish;
- kino bilan bog'liq joylarga tashrif buyurish;
- gastronomik turlar;
- teatr turlar;
- adabiy sayohatlar;
- raqs sayohatlari va boshqalar.

Tematik turizmning keng tarqalgan turlaridan biri adabiy turizmdir. Mazkur yo'nalish turizmning nisbatan yangi turi bo'lib, hozirgacha u kam o'rganilgan. Xalqaro amaliyotda adabiy turizm sayohat sifatida ta'rifi mavjud bo'lib, uning asosiy maqsadi adabiyot arboblarning hayoti va faoliyati bilan bog'liq joylarga tashrif buyurishdir. Birinchi sayohatchilarning eslatmalarini zamonaviy qo'llanmalarining prototipi deb hisoblash mumkin.

Yevropada ma'rifat va yangi davrda mehmondo'stlik tizimining rivojlanishi va transportning takomillashuvi tufayli bilimli kishilar va yozuvchilar boshqa xalqlar va ularning madaniyati bilan tanishish maqsadida uzoq safarlarga o'tlanishgan. Yozuvchilarning sayohatlari asta-sekin an'anaga aylanib bordi, buning natijasida uzoq mamlakatlarga tashrif buyurish taassurotlari ostida yozilgan sayohat eslatmalari, kundaliklar, badiiy qo'llanmalar va romanlarning zamonaviy to'plami mavjud. Shunday qilib, bugungi kunda mavjud bo'lgan adabiy turizmning tarixdan oldingi davri adabiyotining turli adabiy janrlarining rivojlanishi jarayonida shakllangan. Adabiyot janrsiz to'liq bo'lmaganidek, birinchi sayohatchilarning yozma dalillarisiz, turizm ham bunday yuksak rivojlanish darajasiga chiqmagan bo'lardi. Agar ilgari, turistlar mustaqil ravishda adabiy marshrutlarni yaratib, tashrif buyurgan bo'lsa, endi ijod bilan tanishish uchun, adabiy ekskursiyalar tashkil etish orqali kohroq muvaffaqiyat qozolmoqda. Adabiy turizmdagi ko'rgazma ob'ektlarini ikki guruhga bo'lish mumkin. Asarlar muallifining hayoti bilan bog'liq ob'ektlarga quyidagilar kiradi: madaniy va tabiiy ahamiyatga ega bo'lgan ob'ektlar (masalan, muallif sayr

qilishni yaxshi ko'radigan bog'). Birinchi guruh ob'ektlarga, asosan, adabiy muzeylar, shuningdek, ularning eksponatlari kiradi. Shoir/yozuvchi ijodi bilan bog'liq bo'lgan ob'ektlarga adabiy asarlarda eslatib o'tilgan muallifning ijodi bilan bog'liq ob'ektlar kiradi, bu ob'ektlar hech qachon muallifning bevosita ishtirokini belgilamagan, ammo ular adabiy asarga kiritilgan bo'lishi mumkin. Adabiy turizm ob'ektlarining ikkinchi guruhiga, asarda umumiy fon vazifasini o'tuvchi shaharlar va qishloq aholi punktlari (masalan, F. M. Dostoevskiyning Sankt-Peterburgi), shuningdek, xayoliy joylar prototipi bo'lgan bino va inshootlar (masalan, Londondagi Sherlok Xolms muzeyi) kiradi. Ko'rgazmaning asosiy ob'ektlari adabiy muzeylar bo'lib, ular yozuvchilar va adabiy jarayonning borishi bilan bog'liq materiallarni to'plash, saqlash, ko'rsatish va targ'ib qilishga ixtisoslashgan muzeylar guruhidir. Profil guruhiga tarixiy-adabiy va adabiy-memorial muzeylar kiradi. Bunday muzeylarda tarixiy tadqiqotlar olib boriladi, ilmiy sessiyalar, anjumanlar o'tkaziladi. Bundan tashqari, adabiyot va san'atga bag'ishlangan kompleks muzeylar mavjud, masalan, Yerevandagi Arman adabiyoti va san'ati muzeyi, Bokudagi Nizomiy nomidagi Ozarbayjon adabiyoti va san'ati muzeyi va boshqalar.

Monografik muzeylarning asosiy guruhini memorial adabiy muzeylar tashkil etadi, ularda memorial majmualar – binolar, kvartiralar, mulklar, yozuvchilarning shaxsiy buyumlari, shuningdek, qo'lyozmalar, avtograflar, hujjatlar, umrbod nashrlar – yozuvchining hayoti va ijodiy yo'lidan hikoya qiluvchi adabiy ko'rgazma mavjud. Ko'rgazmalarda yodgorlik buyumlaridan tashqari vizual ularda memorial majmualar – binolar, kvartiralar, mulklar, yozuvchilarning shaxsiy buyumlari, shuningdek, qo'lyozmalar, avtograflar, hujjatlar, umrbod nashrlar – yozuvchining hayoti va ijodiy yo'lidan hikoya qiluvchi adabiy ko'rgazma mavjud. Ko'rgazmalarda yodgorlik buyumlaridan tashqari vizual materiallardan ham foydalaniladi – fotosuratlar, rasmlar, gravyuralar, boshqa omborlarda joylashgan ob'ektlarning nusxalari, ma'lum bir davrga xos narsalar sotib olinadi. Tarxaniyidagi Lermontov muzeyi, Taganrog, Moskvadagi Chexov muzeyi, Toshkentdagi Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyi.

G'arb mamlakatlarida adabiy turizm ancha keng tarqaldi. Bunga, birinchi navbatda, boy adabiy an'analar, shuningdek, noodatiy, ammo talabga ega marshrutlarni yaratishni rag'batlantiradigan turizm industriyasidagi shiddatli raqobat yordam berdi. Adabiy sayohatga boradigan sayyohlarga qulaylik yaratish uchun bir nechta internet saytlari yaratilgan, shuningdek, yozuvchilar va ularning qahramonlari yashagan joylarga marshrutlar ishlab chiqilgan.

2009-yilda YuNESKO uchta eng adabiy shaharni tanladi: Ayova, Melburn va Edinburg. Shotlandiya poytaxti Artur Konan Doyl, Robert Luis Stivenson, Valter Skott va JK Rouling shahri sifatida tanilgan. Edinburgda mahalliy yozuvchilarga bag'ishlangan adabiy yo'llar, tadbirlar va festivallar o'tkaziladi.

Melburn Avstraliyaning eng yirik kitob markazi sifatida tanilgan bo'lib, aholi jon boshiga dunyoning istalgan mamlakatiga qaraganda ko'proq kitob do'konlari joylashgan va mashhur Ayova kutubxonasi ham adabiyotni targ'ib qilishga qaratilgan tadbirlar va aksiyalarni tashkil qiladi. Adabiy va muzey biznesidagi yangi yo'nalish – bu adabiy qahramonlar muzeylari, masalan, Beyker-stritdagi Sherlok Xolms muzeyi, Frantsiyadagi Madam Bovari muzeyi va boshqalar, Toshkent shahridagi mum muzeyi

yoki u “Toshkent xonim Tyusso” deyiladi va boshqalar.

Sevimli yozuvchilar xotirasini abadiylashtirish istagi va ularga bag‘ishlangan ochiq muzeylar birinchi marta 19-asrda paydo bo‘lgan. Buyuk Britaniyada u Uolter Skott va Uilyam Shekspirning ismlari bilan bog‘liq edi.

Yevropaning eng mashhur adabiy muzeylari Alkala de Henaresdagi Servantes muzeyi bo‘lib, u uzoq vaqt yashagan, shuningdek, Xans Kristian Andersen tug‘ilgan Odense shahridagi muzeyi. Kubadagi Gavana chekkasida joylashgan Xeminguey muzeyi juda mashhur.

1876-yilda Toshkentda Turkiston muzeyi tashkil etildi, u Rossiya Turkistoni hududidagi birinchi muzey hisoblanadi. Bunda ilmiy jamiyatlar – Rus geografiya jamiyatining Turkiston bo‘limi, O‘rta Osiyo ilmiy jamiyati va yangi tashkil etilgan ipakchilik maktabi juda katta rol o‘ynadi, ular birinchi kolleksiyalarni saqlash uchun joy berdi.

1890-yillarda deyarli bir vaqtning o‘zida Farg‘ona jamoat muzeyi (1895/1899), Samarqand (1896-yil – sanasi ham munozarali, chunki muzeyning mavjudligini tasdiqlovchi manbalar 1874-yilda), Semirechenskiy (1898), Forob (1898) va Transkaspiy muzeylari tashkil etilgan. Ular asosan arxeologik va mineralogik kolleksiyalarni taqdim etdilar. Ular orasida Farob muzeyi alohida ajralib turadi (Farab - Turkmanistondagi shahar).

1900-yilda Geok-Tepa (1993-yildan – Turkmanistonning G‘okdepe shahri) va Katti-Qo‘rg‘onda (O‘zbekiston) muzeylar tashkil etildi. Ikkala muzey ham Turkistonning zabt etilishi tarixidan hikoya qiluvchi memorial muzeylar namunasidir.

Birinchilardan biri 1918-yilda ochilgan Toshkentdagi Markaziy san‘at muzeyi bo‘lib, O‘zbekiston san‘at muzeyi – 1918-yilda Xalq universiteti muzeyi, keyinchalik Markaziy san‘at muzeyi, 1924-yildan Toshkent san‘at muzeyi, 1935-yildan O‘zbekiston san‘at muzeyi sifatida tashkil etilgan. O‘zbekiston Davlat san‘at muzeyi binosi O‘zbekiston moddiy madaniy merosi ko‘chmas mulk ob‘yektlari milliy ro‘yxatiga kiritilgan.

1920-yilda Chimkent o‘lkashunoslik muzeyi va Namangan muzeyi tashkil etildi. 1923-yilda Samarqandda mahalliy yahudiy muzeyi va birinchi o‘zbek muzeyi paydo bo‘ldi. O‘zbekistonda 1939-yilda Alisher Navoiy tavalludining 500 yilligi munosabati bilan Alisher Navoiy nomidagi adabiyot muzeyini tashkil etildi. Alisher Navoiy ko‘plab Osiyo xalqlari adabiyotining, o‘zbek milliy adabiy tilining asoschisidir. Uyg‘onish davri daholari bilan qiyoslash mumkin bo‘lgan bu buyuk turkiy farzandning ijodi o‘zbek mumtoz adabiyoti taraqqiyotining eng yuksak cho‘qqisiga aylandi.

1981-yilda Toshkentda Sergey Yesenin, ikkinchilardan muhim bolgan davlat adabiy muzeyi ochildi. Birinchisi, shoirning vatani Ryazan viloyatida ochilgan edi va hokazo. Tematik (adabiy) sayohatlarni tashkil etishning o‘ziga xos xususiyati adabiy ekskursiyalarning majburiy mavjudligidir. Bunday holda, quyidagi talablar bir vaqtning o‘zida bajarilgan taqdirdagina gastrolni adabiy deb atash mumkin:

- turistlar adabiy turizmni o‘z sayohatlarining asosiy maqsadi deb bilishlari;
- ekskursiyalarning yarmidan ko‘pi adabiy bo‘lishi kerak.

Bunda turistlar tomonidan qo‘shimcha ekskursiyalar, shu jumladan obzorli va boshqa mavzuli ekskursiyalar sotib olinishiga yo‘l qo‘yiladi. Bu holatda adabiy

turizmning madaniy-ma'rifiy turizmdan asosiy farqi turistik mahsulotni rejalashtirish, ishlab chiqish va amalga oshirishning samarali tizimi asoslanadigan turistik motivatsiyadir.

Adabiy turga boradigan sayyohlarning asosiy motivi – bilishdir, ammo turmarkazning madaniy merosi (me'morchilik, tarix, an'analar) ning umumiy tavsifi berilgan madaniy-ma'rifiy turlardan farqli o'laroq, adabiy turlar madaniyat turlaridan biri – adabiyotni batafsilroq ko'rib chiqish imkonini beradi.

Qo'shimcha motiv sifatida ko'ngilxushlik xizmat qilishi mumkin, chunki adabiy turlar shaharda bo'sh vaqtning mavjudligini nazarda tutadi, uni sayyohlar o'z xohishiga ko'ra o'tkazishi mumkin: masalan, teatlarga, tematik parklarga tashrif buyurish yoki festival, bayram ishtirokchisi bo'lish.

Mavzuli turizmni tahlil qilishda shuni ta'kidlash kerakki, mavzuli turizm bozori aniq chegaralarga ega emas, chunki turizm huquqida turizm turlarining tasnifi mavjud emas. Turizmning an'anaviy va umume'tirof etilgan turlari, jumladan, madaniy kognitiv, ekologik va faol turlarda ko'plab variatsiyalar mavjud bo'lib, ular turoperatorlar tomonidan turizmning alohida turi sifatida kamdan-kam hollarda ajratiladi.

O'zbekiston turizm bozorida mahalliy turistlar uchun ham, chet elliklar uchun ham adabiy ekskursiyalar va turlar mavjud. Bir kunlik adabiy ekskursiyalar asosan maktab guruhlariga mo'ljallangan va adabiy sayohatlarga qaraganda ancha keng tarqalgan. Xorijiy sayyohlar uchun adabiy sayohatlar O'zbekiston turistik bozoridagi eksklyuziv taklif bo'lib, ko'pincha individual asosida tashkil etiladi va tur paketiga transport xizmatlari (havo safari), vizani, sug'urta polisini kiritish bilan bog'liq bir qancha xususiyatlarga ega.

Bundan tashqari, ular vaqt bo'yicha uzoqroq, chunki bir nechta shaharlarga tashrif buyurish imkonini beradi. Qoidaga ko'ra, adabiy va diqqatga sazovor joylarning nisbati deyarli teng, chunki yashash joylari haqida xabardorlik, aholinikiga qaraganda ancha past. Ularning aksariyati madaniy-ma'rifiy, kruiz, sport, rekreatsiya turlari bo'yicha aniq ixtisoslashuvga ega bo'lmagan bolib, chet ellik sayyohlar uchun mamlakatga kirish turlarni amalga oshirish turoperatorlari hisoblanadi.

O'zbek adabiyoti namoyandalari Lutfiy, Alisher Navoiy, Bobur, Shayboniyxon, Ubaydullaxon, Mashrab, Ogahiy, Muqimiy, Munis Xorazmiy, Nodira, Furqat, Uvaysiy va boshqalar edi. 2023-yilda O'zbekistonda muzeylar soni 134 tani tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilda ularga 6 million 500,9 ming kishi tashrif buyurgan, tashrif buyurganlarning 51,9 foizini maktab o'quvchilari va talabalar tashkil etgan. O'zbekiston o'zining boy adabiy merosi bilan mashhur mamlakat sifatida adabiy turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Adabiy-memorial muzeylar jahon va milliy adabiyotning eng sara namoyandalarining hayoti va ijodi haqida so'zlab beradi, ma'naviy meros estafetasini keyingi avlodlarga yetkazadi. O'zbekiston Respublikasida umuman tematik va xususan adabiy turizm hali yetarlicha rivojlanmagan, kirish turizmi bozorida adabiy turlar, turoperatorlarning kichik doira tomonidan taklif etiladi.

Xulosa va takliflar:

1. Adabiy turizm ichki va kirish turizmini rivojlantirishning qiziqarli va istiqbolli yo'nalishi bo'lib, birinchi navbatda, uning imkoniyatlari bilan bog'liq:

namoyishning yangi dominantlariga urg‘u berish, yo‘nalishni madaniy talqin qilish, yo‘nalishga takroriy tashriflarni rag‘batlantirish.

2. Adabiy turizm, yozuvchi va shoirlar ijodi, hayoti bilan bog‘liq yoki ko‘rgazma ob‘ektlariga asoslangan bo‘lishi mumkin, mahsulot mavzusi (ekskursiya xizmati) alohida yozuvchi/shoir yoki adabiy davr/adabiy harakat/adabiy janr bo‘lishi mumkin.

3. Hozirgi vaqtda adabiy turizm mahsulotlarining o‘zi ham, ularni bozorda targ‘ib qilish usullari ham qiziqarli misollarga ega.

4. O‘zbekistonda adabiy turizm, o‘zbek madaniyati va adabiyotining xususiyatlarini hisobga olgan holda turizmning eng qiziqarli va ommabop turlaridan biriga aylanishi mumkin.

5. Alisher Navoiy, Zahriddin Muhammad Bobur kabi buyuk o‘zbek adiblarini butun dunyo tan oladi, ularning nomlari “o‘zbek ruhi hodisasi” bilan bog‘liq; ularning ishi va hayoti bilan bog‘liq ob‘ektlarga asoslangan, adabiy sayohatlar, o‘zbek kirish turizmining yorqin yo‘nalishiga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Воронкова Л. П. История туризма: Учебное пособие. М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2001. 304 с.

2. Джанджугазова Е. А., Агамирова Е. В., Лапочкина В. В., Волобуева И. И., Кудрякова С. О., Максимова Л. М., Шалимова А. А. Методология изучения и диагностики туристско-рекреационных ресурсов Российской Федерации // Отчет о НИР (Министерство образования и науки РФ), 2011.

3. Коршунов В. В. Рациональное и иррациональное в эволюции культурно-исторических типов мировоззрения. Дис. ... д-ра философ. наук. / Гос. ин-т искусствознания. М., 1999.

4. Коршунов В. В., Бегство от реальности или обратная сторона телекоммуникационных технологий. М., 2003.

5. Коршунов В. В., Имитация здравого смысла. Очерки по теории мировой культуры. М., 2001.

6. Красная С.А. Культурный туризм: просветительская сущность и факторы развития. Автореф. ... канд. культурологии. 24.00.01. М., 2006.

7. Соколова М.В. История туризма: Учебное пособие. М.: Мастерство, 2002. 352 с.

8. Столяров Д. Ю., Коршунов В. В. Культурология. М., 1998.

9. EVENT-CALENDAR: EVENT AS THE BASIS OF THE TERRITORY TOURIST ATTRACTIVENESS Agamirova Ek.V., Agamirova El.V., Adashova T. A., Valkova T. M., Kosareva N. V., Lapochkina V. V. Life Science Journal. 2014. T. 11. № 11. С. 687-689.

10. Kortunov V. V., Platonova N. A. Philosophical and socio-cultural aspects of the economic type of thinking. Middle East Journal of Scientific Research. 2013. T. 16. № 2. С. 296-303.

11. London’s Museums of Literature & the Written Word. URL: <http://www.londonupclose.com/london-museums-of-literature-and-the-written->

[word.html](#).

12. Promotion of trans-national thematic tourism products in the European Union as means of sustainable tourism development. Grant Programme, 2011. URL: http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=6453

13. Эшонкулов Жаббор Салиевич. Директор государственного музея литературы им. Алишера Навои АН РУз. Государственный музей литературы им. Алишера Навои АН РУз. <http://www.navoimuseum.uz/>

14. К.Бекенова. Как развивались музеи Центральной Азии: от коллекции птичьих чучел до моделей поездов. Часть 1., Т., 2022.

*Диёра АДЫЛОВА,
Младший научный сотрудник Института развития туризма при
Государственном комитете развития туризма*

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ УСТОЙЧИВОГО ТУРИЗМА: ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ПО ПРОГРАММЕ MOST

***Аннотация.** В последние десятилетия устойчивый туризм стал неотъемлемой частью мировой туристической индустрии. Он ориентирован на сохранение природных ресурсов, поддержку местных сообществ и обеспечение долгосрочной экономической выгоды от туризма. В условиях глобальных экологических и социальных вызовов все большее внимание уделяется стандартам устойчивого туризма, которые помогают минимизировать негативное воздействие на окружающую среду и культуру. Международный опыт, а также практики стран Центральной Азии, показывают, как можно гармонично развивать туризм, сохраняя при этом экологическое и культурное наследие. В этой статье рассматриваются ключевые принципы устойчивого туризма, анализируются международные стандарты и их влияние на национальные стратегии, а также проводится обзор успешных практик по программе MOST.*

***Ключевые слова:** стандарты, устойчивый туризм, взаимодействие, требования, осведомленность*

***Abstract.** In recent decades, sustainable tourism has become an integral part of the global tourism industry. It focuses on preserving natural resources, supporting local communities, and ensuring long-term economic benefits from tourism. In the face of global environmental and social challenges, increasing attention is being given to sustainable tourism standards that help minimize negative impacts on the environment and culture. International experience, along with practices in Central Asian countries, demonstrates how tourism can be developed harmoniously while preserving ecological and cultural heritage. This article explores the key principles of sustainable tourism, analyzes international standards and their influence on national strategies, and reviews successful practices implemented under the MOST program.*

MUNDARIJA

Kirish.	3
YALPI MAJLIS	
Kamilov M. Raqamli texnologiyalarning turizm xizmatlarini takomillashtirishdagi oʻrni.	5
Tuxliuev H., Maksyudova III. Ўзбекистонда туристик фаолиятни рақамлаштиришнинг иқтисодий-ижтимоий аҳамияти ва муаммолари жihatлари.	10
Mammetova B. Orol boʻyida barqaror turizmni rivojlantirish: muammolar, istiqbollar va yangi yoʻnalishlar.	15
Astanakulov O. ChatGPT va turizm industriyasi: hozirgi tendensiyalar va istiqboldagi tadqiqot yoʻnalishlari.	20
Xusanov Ch. Raqamli transformatsiya sharoitida Oʻzbekistonda turizm sohasining rivojlanish istiqbollari.	27
Rasulov X. Turistik obyektlarda xizmat koʻrsatish madaniyatini oshirishning innovatsion yondashuvlari.	32
Бухарова Ф. Перспективы развития зеленого туризма в Узбекистане.	37
Uktamov M. Improving the Tourism Workforce Development System and Expanding International Cooperation in Uzbekistan.	45
Oppoxonov N. Oʻzbekistonda aqlli shahar (smart city) konsepsiyasini turizm infratuzilmasiga integratsiyalash imkoniyatlari.	51
I SHOʻBA	
OʻZBEKISTONDA TURIZM FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA KONSEPTUAL YONDASHUVLARI	
Abdullayev R., Jaloliddinova M. Oʻzbekistonda turizm faoliyatini raqamlashtirishning asosiy yoʻnalishlari va samaradorligini oshirish yoʻllari.	57
Azizova N., Farxodova Sh. Adabiy turizmni rivojlanishi: oʻzbek milliy modeli va xorij tajribasi.	61
Адылова Д. Международные стандарты устойчивого туризма: опыт Республики Узбекистан и стран Центральной Азии по программе MOST.	68
Охунов Д., Охунов М. Основные тенденции развития туризма в условиях цифровой трансформации общества и бизнеса.	75
Asraqulov A. Turistik xizmatlar shakllanishiga mavsumiylik omili taʼsiri va uni tekislash imkoniyatlari.	80
Jahongirov K., Ababaxriyeva O. Oʻzbekistonning xalqaro turizm bozoridagi oʻrni va imijini shakllantirishda raqamli texnologiyalarning ahamiyati.	85
Ishanxodjaeva D. Oʻzbekiston turizmini rivojlantirishda bank-moliya tizimining ahamiyati.	92
Raximov R., Usmonov A. Oʻzbekiston turizm sohasida raqamli texnologiyalarni joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari va strategik yoʻnalishlari.	96
Teshabaeva O., Himmatova G. Oʻzbekiston turizm tizimini raqamlashtirish: konseptual yondashuvlar va ilmiy asoslar.	98
Sodikov Z. Ekoturizmni rivojlantirishda gʻor turizmining roli.	103
Raximov Sh. Oʻzbekistonda raqamli turizm infratuzilmasini rivojlantirish	107
Homidov M., Hakimova G. Turistik resurslarni xalqaro bozorga olib chiqish uchun marketing strategiyasida raqamli texnologiyalardan foydalanish usullari.	111
Beysenov K. Oʻzbekiston Respublikasida raqamli turizmni rivojlantirish istiqbollari. ...	119
Ergashbaev Sh. Oʻzbekistonda turizm faoliyatini raqamlashtirishda adabiy turizm va uni rivojlantirish istiqbollarining uzluksiz taʼlim tizimiga taʼsiri.	123
Isakdjanova M. Oʻzbekistonda sanʼat muassasalari faoliyatini raqamlashtirish: xizmat koʻrsatish jarayonlarini takomillashtirish imkoniyatlari.	126

**“O‘ZBEKISTONDA TURIZM FAOLIYATINI
RAQAMLASHTIRISHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI VA
SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI”**

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
materiallari

Sahifalovchi: Kamoliddin Jahongirov
Muharrir: Samadjon Mamurov, Uktam Jiyanov

Bosishga ruxsat etildi: 20.06.2025-yil
Bichimi 60x84 1/8. «Times New Roman»
garniturada raqamli bosma usulda chop etildi.
Shartli bosma tabog‘i 19. Adadi 100. Buyurtma № 20-11.
Tel.: (99) 832 99 79; (99) 817 44 54.
«IMPRESS MEDIA» MChJ bosmaxonasida chop etildi.
Toshkent shahri, Qushbegi ko‘chasi, 6-uy.